

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและอภิปราย และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านหนองหอยเก่า ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการหาคำตอบ 4 ข้อด้วยกันได้แก่

1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร
2. การยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร
3. การทดสอบสมมติฐาน เพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปร
4. ปัญหาและอุปสรรคของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร

เกษตรกรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรเผ่าม้ง บ้านหนองหอยเก่า ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 118 ราย การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์และการสังเกต การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและใช้ค่า Chi - square ในการหาความสัมพันธ์ของตัวแปร

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร
 - เป็นเพศชายร้อยละ 89.8 เป็นเพศหญิงร้อยละ 10.2
 - มีอายุเฉลี่ย 40.06 ปี อายุสูงสุด 71 ปี และอายุต่ำสุด 19 ปี
 - สถานภาพการสมรสร้อยละ 96.6 แต่งงาน และร้อยละ 3.4 เป็นหม้าย
 - ระดับการศึกษาร้อยละ 52.5 ไม่ได้เรียนหนังสือร้อยละ 27.1 เรียน ป.4-6 รองลงมาร้อยละ 13.6 ต่ำกว่า ป.4
 - อ่านหนังสือไม่ได้ร้อยละ 54.2 อ่านได้ดีร้อยละ 23.7 รองลงมาอ่านได้ปานกลางร้อยละ 22.0
 - การนับถือศาสนาร้อยละ 96.6 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 3.4 นับถือศาสนาคริสต์
 - มีสมาชิกครัวเรือน 4-6 คน ร้อยละ 51.7 มีสมาชิก 1-3 ร้อยละ 25.4 มีสมาชิกมากกว่า 6 ร้อยละ 22.9 โดยมีสมาชิกเฉลี่ย 6 คน

- มีบุตร 4-6 ร้อยละ 51.7 มีบุตร 1-3 คน ร้อยละ 25.4 มีบุตร > 6 คน ร้อยละ 14.4 และไม่มีบุตรเลยร้อยละ 8.5 มีบุตรเฉลี่ย 4 คน
- มีสมาชิกที่เป็นแรงงานทำการเกษตร 1-3 คน ร้อยละ 47.5 สมาชิก 4-6 คน ร้อยละ 27.1 และสมาชิกมากกว่า 6 คน ร้อยละ 25.4 มีสมาชิกที่เป็นแรงงานเกษตรเฉลี่ย 3 คน
- ไม่มีตำแหน่งต่าง ๆ ร้อยละ 81.8 เป็นผู้นำเยาวชนร้อยละ 8.5 และเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยร้อยละ 1.7
- มีพื้นที่ทำการเกษตร 1-3 ไร่ ร้อยละ 67.8 พื้นที่ 4-6 ไร่ ร้อยละ 20.3 พื้นที่ 7-12 ไร่ ร้อยละ 6.8 และญาติพี่น้องให้ใช้ร้อยละ 3.4
- มีพื้นที่ถือครองของตนเองร้อยละ 66.1 เข้าบางส่วนร้อยละ 23.7 เข้าทั้งหมดร้อยละ 6.8 และญาติพี่น้องให้ใช้ร้อยละ 3.4
- รายได้จากการทำการเกษตรปลูกพืชร้อยละ 96.6 และรายได้จากการรับจ้าง 3.4
- ความเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นมีรายได้ดีกว่าปลูกฝิ่นร้อยละ 64.4 ปลูกฝิ่นดีกว่าร้อยละ 25.4 และรับจ้างทำการเกษตรมีรายได้ดีกว่าร้อยละ 10.2
- ผลผลิตจากการปลูกฝิ่น ขายให้โครงการหลวงร้อยละ 62.7 มีพ่อค้ามารับซื้อในหมู่บ้านร้อยละ 30.5 เอาไปขายในเมืองเองร้อยละ 3.4 และเอาไปแลกเปลี่ยนร้อยละ 3.4
- มีการติดต่อเจ้าหน้าที่โครงการหลวงร้อยละ 64.4 เจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ๆ ร้อยละ 22.0 บุคคลอื่น ๆ (ญาติพี่น้อง) ร้อยละ 10.2 และเกษตรกรนอกพื้นที่ร้อยละ 3.4
- การได้รับข้อมูลข่าวสารร้อยละ 61.0 ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารร้อยละ 39.0
- ข่าวสารที่เป็นประโยชน์มากได้รับจากเจ้าหน้าที่โครงการหลวงร้อยละ 30.5 รองลงมาร้อยละ 18.6 รับฟังจากโทรทัศน์ร้อยละ 15.3 รับฟังจากหนังสือพิมพ์ร้อยละ 13.6 รับฟังจากวิทยุและรับผล 11.9 รับฟังจากหอกระจายข่าว
- การได้รับการฝึกอบรม ไม่เคยได้รับการฝึกอบรมเลยร้อยละ 45.8 รองลงมาได้รับการฝึกอบรมน้อยครั้งร้อยละ 35.6 และบ่อยครั้งร้อยละ 18.7

2. การยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น

เมื่อพิจารณาถึงคะแนนการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของชาวเขาเผ่าม้งเป็นรายข้อ พบว่า ข้อความที่เกษตรกรตอบและได้ค่าเฉลี่ยของการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของชาวเขาสูงที่สุดคือ ท่านปลูกผักกาดหางหงส์ กระหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี แครอท เบบีแครอท กระหล่ำปลีแดง กระเทียมต้น หอมญี่ปุ่น ผักกาดหอมห่อ ผักกาดหอมใบแดง พริกหวาน ปวยเล้ง พาร์สลีย์ บิท ท่านได้ใช้ยามาหญ้าในแปลงปลูกพืชของท่าน (ค่าเฉลี่ย 2.0) รองลงมาคือ ท่านคัดเกรดผลผลิตของท่านทุกครั้ง (ค่าเฉลี่ย 1.899) ส่วนข้อความที่ว่า ท่านปลูกไม้ดอกเกล็ดไอลัส สแตติสเพอริธอย เป็นข้อความที่เกษตรกรตอบ และได้ค่าเฉลี่ยของการยอมรับการปฏิบัติเกี่ยวกับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของชาวเขาดำที่สุด (ค่าเฉลี่ย 0.967)

3. การทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปร

หาความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นกับตัวแปรอิสระต่าง ๆ คือ อายุ, ระดับการอ่านภาษาไทย, รายได้ทั้งหมดของครัวเรือน, ขนาดพื้นที่ที่ทำกรถือครองทำการเกษตร, แรงงานเกษตรในครัวเรือน, ความพอใจในราคาของพืชทดแทนฝิ่น, การติดต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ และการได้รับข่าวสารการเกษตร โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 5 ตัว คือ อายุ, ระดับการอ่านภาษาไทย, รายได้ทั้งหมดของครอบครัว, ความพอใจในราคาพืชทดแทนฝิ่น, ประสบการณ์ในการฝึกอบรมด้านการเกษตร

4 ปัญหาและอุปสรรคของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรในการปลูกพืช

ในการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร ในการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ได้กำหนดช่วงคะแนนและปัญหาอุปสรรคในการแปลความของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรไว้ดังนี้

1. มีปัญหาและอุปสรรคน้อย
2. มีปัญหาและอุปสรรคปานกลาง
3. มีปัญหาและอุปสรรคมาก

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล ประเด็นคำถาม เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรจำนวน 12 คำถาม สามารถตีความปัญหาและอุปสรรค ของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรได้ดังนี้ (ตามตารางที่ 30)

ประเด็นคำถามที่ 1 พื้นที่เพาะปลูกไม่เพียงพอ พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยมีปัญหาและอุปสรรค ปานกลาง ($\bar{X} = 1.610$)

ประเด็นคำถามที่ 2 พื้นที่เพาะปลูกไม่เหมาะสม พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยมีปัญหาและอุปสรรค ปานกลาง ($\bar{X} = 2.102$)

ประเด็นคำถามที่ 3 มีปัญหาเกี่ยวกับน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยมีปัญหาและอุปสรรค มาก ($\bar{X} = 2.458$)

ประเด็นคำถามที่ 4 มีปัญหาเรื่องการขาดทุนในการดำเนินการ พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยมีปัญหาและอุปสรรค มาก ($\bar{X} = 2.729$)

ประเด็นคำถามที่ 5 มีปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารเคมี มีราคาแพง พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยมีปัญหาและอุปสรรค มาก ($\bar{X} = 2.898$)

ประเด็นคำถามที่ 6 ปัญหาเกี่ยวกับการตลาด เช่น ราคา การขาย การขนส่ง ฯลฯ พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยมีปัญหาและอุปสรรค มาก ($\bar{X} = 2.763$)

ประเด็นคำถามที่ 7 แรงงานไม่เพียงพอ พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยมีปัญหาและอุปสรรค มาก ($\bar{X} = 2.559$)

ประเด็นคำถามที่ 8 มีเจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำและติดตามงานไม่เพียงพอ พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยมีปัญหาและอุปสรรค ปานกลาง ($\bar{X} = 2.136$)

ประเด็นคำถามที่ 9 มีเจ้าหน้าที่เข้ามาหลายฝ่ายไม่มีการประสานงานกันทำให้เกิดความสับสน พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยมีปัญหาและอุปสรรค ปานกลาง ($\bar{X} = 2.068$)

โดยดูจาก การกำหนดคะแนนเกณฑ์เฉลี่ยดังนี้

3	=	มาก
2	=	ปานกลาง
1	=	น้อย

ตารางที่ 30 ปัญหาและอุปสรรคของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรในการปลูกพืชทดแทนฝิ่น

ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกร	มาก	ปานกลาง	น้อย	รวม	$\bar{X}$	SD	การแปลความ
1. พื้นที่ไม่เหมาะสม	-	72	46	118	1.610	.490	มีปัญหาและอุปสรรคน้อย
2. พื้นที่เพาะปลูกไม่เพียงพอ	14	102	2	118	2.102	.355	มีปัญหาและอุปสรรคปานกลาง
3. มีปัญหาเกี่ยวกับน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก	58	56	4	118	2.695	.565	มีปัญหาและอุปสรรคมาก
4. ปัญหาเรื่องขาดเงินทุนในการดำเนินงาน	86	32	-	118	2.729	.446	มีปัญหาและอุปสรรคมาก
5. บัณฑิตการผลิต - เช่น ผลิตภัณฑ์, ปุ๋ย, ยา มีราคาแพง	106	12	-	118	2.898	.304	มีปัญหาและอุปสรรคมาก
6. ปัญหาการตลาด เช่น ราคา, การขาย, ขนส่ง	90	28	-	118	2.763	.427	มีปัญหาและอุปสรรคมาก
7. แรงงานไม่เพียงพอ	70	44	4	118	2.559	.563	มีปัญหาและอุปสรรคมาก
8. เจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำและไม่ติดตามงานเพียงพอ	20	94	4	118	2.136	.432	มีปัญหาและอุปสรรคปานกลาง
9. เจ้าหน้าที่หลายฝ่ายเข้ามาทำงานโดยไม่มีประสานงาน ทำให้เกิดความสับสน	16	94	8	118	2.068	.448	มีปัญหาและอุปสรรคปานกลาง
ค่าเฉลี่ยโดยรวม					2.370	0.333	ปานกลาง

5.2 อภิปรายผลจากการศึกษา

จากผลการศึกษาวิจัยถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยทางด้านลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของชาวเขาเผ่าม้ง สามารถสรุปผลโดยรวมได้ดังนี้

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นได้แก่ อายุ, ระดับการอ่านภาษาไทย, รายได้ทั้งหมดของครอบครัว, ความพอใจในราคาพืชทดแทนฝิ่น และประสบการณ์ในการฝึกอบรมด้านการเกษตร

1. อายุ ผลการวิจัยซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ พบว่าอายุมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น เรื่องนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมภพ (2523 : 90) ที่ว่าอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับระดับการยอมรับเทคโนโลยีการเกษตร

2. ระดับการอ่านภาษาไทย จากการวิจัยพบว่า ระดับการอ่านภาษาไทยมีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น แสดงว่าเกษตรกรที่สามารถอ่านหนังสือภาษาไทยได้ สามารถที่จะอ่านเอกสารคำแนะนำทางการเกษตรได้ดีกว่าผู้อื่น จึงทำให้เกษตรกรยอมรับมากขึ้น

3. ความพอใจในราคาพืชทดแทนฝิ่น ผลการวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์ในทางบวก กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น แสดงว่ายิ่งเกษตรกรพอใจในราคาพืชทดแทนฝิ่นมากเท่าใด เขาก็จะยอมรับพืชทดแทนฝิ่นมากเท่านั้น

4. ประสบการณ์ในการฝึกอบรมด้านการเกษตร จากการวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์ในทางบวก กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น แสดงว่าเกษตรกรที่เข้ารับการฝึกอบรมบ่อยครั้ง จะมีการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นมากกว่าเกษตรกรที่ไม่ค่อยได้รับการฝึกอบรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการที่เกษตรกรได้รับการฝึกอบรมบ่อยครั้ง จะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในวิธีการต่าง ๆ ในการปลูกพืชทดแทนฝิ่นมากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของวิศ (2534 : 65) ที่ว่า การได้รับการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์กับการยอมรับงานส่งเสริมการปลูกกาแฟอาราบิก้าของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง

5. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ จากผลการวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์ในทางบวก ระหว่างการติดต่อกับเจ้าหน้าที่กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น แสดงว่าเกษตรกรที่มีการพบปะกับเจ้าหน้าที่บ่อยครั้ง จะมีการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นมากกว่า เกษตรกรที่ไม่เคยได้พบกับเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่สามารถช่วยเกษตรกรได้หลายทางเช่น ให้ความรู้ในเรื่องของข้อมูล เทคนิควิชาการใหม่ ๆ ในเรื่องการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ช่วยในการตัดสินใจเลือกพืชที่จะ

ปลูก ช่วยในการแก้ไขปัญหให้กับเกษตรกร มีการทำแปลงสาธิตปลูกพืช ซึ่งจะทำให้เกษตรกรได้
 ได้รับความรู้ เห็นของจริง มีความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ จึงมีผลทำให้เกษตรกรสามารถยอมรับการ
 ปลูกพืช ซึ่งจะทำให้เกษตรกรได้รับความรู้ เห็นของจริง มีความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ จึงมีผลทำ
 ให้เกษตรกรสามารถยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นมากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้ สอดคล้องกับ
 ผลการวิจัยของ ไพบุญ (2525 : 47) ที่พบว่าเกษตรกรที่มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมาก จะ
 ใช้วิธีการการเกษตรแผนใหม่มากกว่าพวกที่มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมน้อย

5.3 ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการอันจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น รวมทั้งอาจเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1.1 จากการวิจัยพบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยอมรับในการปลูกพืชทดแทนฝิ่น จะมีอายุระหว่าง 31-40 ปี ดังนั้นหน่วยงานที่เข้าไปส่งเสริมอาชีพควรที่จะเน้นให้คำแนะนำกับเกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 19-40 ปี ให้มากขึ้น จะทำให้เกษตรกรยอมรับในการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าเกษตรกรที่มีอายุมาก

1.2 เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าระดับการอ่านหนังสือได้มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ดังนั้นเพื่อให้เกษตรกรเกิดการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นมากขึ้น เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ก็จะต้องเน้นในเรื่องการให้การศึกษาแก่เกษตรกรมากขึ้น ในส่วนของเกษตรกรที่มีอายุมากแล้ว ไม่สามารถที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนได้ควรจะมีการให้การศึกษาภายนอกโรงเรียน เช่น มีการสอนหนังสือภาษาไทยในตอนกลางคืน เพื่อเน้นให้ความสำคัญของการศึกษา

1.3 จากผลการวิจัยพบว่า ความพอใจในราคาพืชทดแทนฝิ่น ซึ่งราคาของพืชทดแทนฝิ่น จะเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรที่ปลูกพืชทดแทนฝิ่นอยู่แล้ว ปลูกพืชทดแทนฝิ่นเพิ่มมากขึ้น หรือไม่กลับไปปลูกพืชทดแทนฝิ่นอีก และเกษตรกรที่ยังไม่เคยปลูกพืชทดแทนฝิ่น ก็จะหันมาปลูกพืชทดแทนฝิ่น ซึ่งราคาของพืชทดแทนฝิ่นอาจจะมีการประกันราคาขั้นต่ำ หรือประกันราคาคงที่ไว้ จะทำให้เกษตรกรที่ปลูกพืชเกิดความเชื่อมั่นในการผลิต

1.4 จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ประสบการณ์ในการฝึกอบรมด้านการเกษตร มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ดังนั้นหน่วยงานที่เข้าไปส่งเสริมควรเน้นการฝึกอบรม ในเรื่องการปลูกพืชทดแทนฝิ่น เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นมากขึ้น นอกจากมีการฝึกอบรมแล้ว ควรจัดให้มีการไปทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ หรือพื้นที่อื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้เกษตรกรได้เห็นของจริง และได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น เกษตรกรสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรม หรือการไปทัศนศึกษาดูงานมาปรับปรุงในการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของตนเอง

1.5 จากการทำวิจัยพบว่า การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น เพื่อให้เกษตรกรเกิดการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรที่ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง เจ้าหน้าที่จะต้องกระตุ้นชี้แนะให้เกษตรกรเห็นถึงผลดี

ของการปลูกพืชทดแทนฝิ่น อาจจะมีการจัดทำแปลงสาธิตให้เกษตรกรได้เรียนรู้ หรือดูเป็นตัวอย่าง ยิ่งเป็นพืชชนิดใหม่ ๆ หรือวิธีการใหม่ ๆ เจ้าหน้าที่ควรพบปะเยี่ยมเยียนเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เจ้าหน้าที่ที่ได้รับรู้ปัญหา และทราบความต้องการของเกษตรกรในการปลูกพืชทดแทนฝิ่น จะทำให้เกิดความผูกพัน ความไว้วางใจระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ ยังผลให้เกษตรกรเกิดการยอมรับและปฏิบัติตามได้ง่ายขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะมีการเปรียบเทียบการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของชาวเขาแต่ละเผ่าที่แตกต่างกัน เช่นระหว่างเผ่าม้งกับเผ่าลีซอ หรือเผ่าอื่น ๆ เป็นต้น